Årsrapport 2008: Forskningssamarbeidsprogrammet mellom Norge og Sør-Afrika (S-AFRIKA) 2007 - 2010

Året 2008

2008 må regnes som konsolideringsåret i Sør-Afrikaprogrammets andre fase. Alle prosjektene som fikk bevilgning i 2007 er kommet godt i gang, selv om det er noe tidlig å kunne forvente resultater i form av publikasjoner fra dem ennå. Noen av prosjektene bygger imidlertid på erfaringer fra samarbeidet i fase 1eller andre tidligere samarbeidsrelasjoner gjennom NUFU eller andre samarbeidsformer, og disse utga en rekke publikasjoner i 2008.

Som et ledd i forberedelsene til fornyede forskningssamarbeidsformer etter at programmet etter planen avsluttes i 2010, har det vært løpende kontakt mellom de to forskningsrådene og forskningsdepartementene. Høydepunktet var et seminar med fokus på innovasjon som ble holdt i Pretoria i september, og der en rekke norske innovasjonseksperter deltok.

Sør-Afrika er et land som etter hvert har kommet høyt opp på listen over Norges strategiske samarbeidsland utenfor Europa, og vil få en mer fremtredende rolle i Norges utenrikspolitikk, ikke minst omkring globale spørsmål som klimaendringene. Dette ble blant annet stadfestet av Norges statsminister, som besøkte Sør Afrika to ganger i 2008.

Samtidig ser man et økende bilateralt samarbeid innen høyere utdanning og forskning. Flere hundre norske studenter studerer ved sørafrikanske universiteter, og innen EUs 7. rammeprogram så langt er Sør-Afrika det landet Norge deltar fjerdemest med. Hvorvidt forskningssamarbeidsprogrammet har vært med å påvirke økningen i fellesdeltakelser i vesentlig grad, er vanskelig å vurdere, men det er planlagt en gjennomgang av programmet i 2009 som blant annet er ment å kaste lys på dette spørsmålet.

Programmets mål

Programmet har som mål å skape en plattform for langsiktig forskningssamarbeid mellom Sør-Afrika og Norge gjennom finansieringen av felles forskningsprosjekter. Det skal fremme høy kvalitet i forskningen og danne grunnlaget for et bærekraftig samarbeid som kan fortsette også etter at programmet er blitt avsluttet.

Hovedmål

Programmet åpner for følgende typer samarbeid:

- utveksling av forskere og hovedfags/doktorgradsstudenter
- utveksling av vitenskapelig og teknologisk informasjon og dokumentasjon
- organisering av felles konferanser, “workshops” og lignende som en del av godkjente prosjekter
- innkjøp av vitenskapelig utstyr til Sør-Afrika
- formidling av forskningsresultater
- utarbeidelse av felles søknader til internasjonale forskningsprogrammer

Samarbeidet er også ment å bidra til å bygge opp kapasitet og kompetanse på institusjoner og blant befolkningen i Sør-Afrika som blir ansett som underprivilegert av historiske årsaker.

Økonomi og prosjektomfang

Disponibelt budsjett i 2008:	*10 470*
Forbruk i 2008:	*5 934 101 (pluss 3 887 770 til NRF)*
Programmets finansieringskilder i 2008:	*UD (pluss DST i Sør-Afrika)*
Antall og type prosjekter i 2008:	*27 FoU prosjekter*

I tillegg bidrar Sør Afrika med ZAR 9 millioner (for tiden ca. NOK 6,5 mill.) fra forskningsdepartementet DST i perioden, som allerede er tilført programmet. Indirekte bidrar også DST mer ved å dekke alle personal- og driftskostnader på sørafrikansk side til administrasjonen av programmet, men verdien av disse tjenestene er ikke tallfestet. På grunn av den sørafrikanske bevilgningen til andre fase av forskningsprogrammet startet allerede i 2006 har overføringene fra norsk så langt side vært noe mindre enn opprinnelig planlagt. Overføringen fra norsk side går fra Forskningsrådet til søsterorganisajonen National Reserach Foundation (NRF) som forvalter utbetalingene til de deltakende institusjonene i Sør-Afrika.

Vurdering av måloppnåelse og faglige utfordringer

Forskningssamarbeidsprogrammet med Sør-Afrika kom opprinnelig i stand som en avslutning av en begrenset periode med bistand fra Norges side for å bidra til landets demokratisering atter mange tiår med apartheid. Norges prioritering av bistand til de fattigste landene i verden, ville normalt ha ført til at Sør-Afrika ikke ville ha vært kvalifisert til å være mottaker av norske utviklingssamarbeidsmidler. Det var også meningen at programmet bare skulle ha en varighet av fire år og være avsluttet i 2006.

Imidlertid inngikk Norge og Sør-Afrika i 2005 en avtale om å forlenge rammeavtalen for utviklingssamarbeid i én periode til, og som resultat av de meget gode resultatene av forskningssamarbeidet, ble det besluttet å fortsette å ha høyere utdanning og forskning som et av fokusområdene. I forhold til andre utviklingssamarbeidsmodeller, var dessuten forskningssamarbeidet basert likestilt samarbeid der den eneste vesentlige forskjellen var de to lands økonomiske bidrag til samarbeidet., noe som til dels også reflekterer de langt høyere kostnadene forbundet med forskning i Norge i forhold til Sør-Afrika.

Siden forskningssamarbeidet startet, har også de globale utviklingstrekk endret seg. Tyngdepunktet i verdens økonomiske utvikling har gradvis beveget seg fra Nord-Atlanteren mot sørøst, ikke minst som følge av den eksplosive veksten i økonomien i mange land i Asia med Kina og India i spissen der høyere utdanning og forskning får en stadig mer sentral plass og som for alvor gjør seg gjeldende i verdenssammenheng. Disse tendensene har også gjort seg gjeldende i enkelte land i Latin-Amerika også, men dessverre i mindre grad i Afrika, selv om den økonomiske veksten her også har vært betydelig. Selv om antallet høyt utdannede afrikanere har økt betydelig de siste årene, har mangelen på infrastruktur og teknologisk tilrettelegging ikke før til den samme positive utviklingen innen forskning, og Afrika har vært rammet av en betydelig hjerneflukt. Unntaket er Sør-Afrika som lenge har satset bevisst på forskning, både strategisk og økonomisk, noe som blant annet reflekteres gjennom landets høye deltakelse i EUs to siste rammeprogrammer, til dels i samarbeid med norske forskere. Sør-Afrika er nå faktisk det landet Norge samarbeider fjerdemest med blant de såkalte tredjeland.

I hvor stor grad det bilaterale forskningssamarbeidsprogrammet har bidratt til dette, er for tidlig å kunne. Fastsette. En kartlegging av de mer langsiktige virkningene av programmet vil finne sted i 2009 og vil forhåpentligvis kunne gi svar på dem, men det er rimelig å anta at den tette kontakten mellom norske og sørafrikanske forskere, som ble startet gjennom NUFU-programmet i 1990-årene og videreført gjennom det pågående samarbeidsprogrammet, har resultert i varige relasjoner til gjensidig nytte for de to lands forskningssystemer. Slik sett har man allerede på nåværende tidspunkt oppnådd den overordnede målsetningen med programmet, nemlig å skape varige samarbeidsforhold som forskere i begge land har en merverdi av.

De siste årene har dessuten Sør-Afrika fått en sentral plass i norsk utenrikspolitikk, ikke minst som strategisk partner i arbeidet med å begrense klimaendringene. Forskningssamarbeids-programmet kan spille en sentral rolle i denne sammenheng og kan gi Norge fortrinn i forhold til mange andre land i Europa og verden for øvrig i konkurranse ned de mange som søker samarbeid med Sør-Afrika ut fra landets posisjon som kontinentets økonomiske stormakt. Den politiske betydning som tillegges Sør-Afrika fra norske myndigheters side ble i 2008 bl. a. synliggjort ved at Norges statsminister to ganger besøkte landet. Det har også vært en rekke gjensidige besøk av statsråder i de to landene. Sør-Afrikas undervisningsminister og forskningsminister var å besøk i Norge henholdsvis to ganger og én gang i perioden 2007-2008, mens Norges forskningsminister skal på gjenvisitt i begynnelsen av 2009.

Søknadsrunden som ble avsluttet i 2007, som også er den eneste i fase II av programmet, viste at det fortsatt er meget stor interesse for forskningssamarbeidsprogrammet mellom de to landene, selv om det er bevilgningsrammene per prosjekt er svært beskjedne (maksimalt kr 600.000 per år per prosjekt) som skal fordeles mellom den norske og sørafrikanske samarbeidspartneren. Erfaringene fra første fase av programmet viser at det likevel er mulig å få til forskning av høy kvalitet innenfor disse rammene, med til dels svært gode resultater. Programmet har og er på mange måter et pionerprogram i internasjonalt forskningssamarbeid mellom Norge og mer utradisjonelle samarbeidspartnere. Ved flere anledninger er det påpekt at programmet kan bruke som modell for liknede samarbeidsrelasjoner med ”nye” forskningsland, altså land som etter hvert har kommet på et forskningsnivå der Norge også kan nyttiggjøre seg resultatene fra forskningen deres, som eksempelvis de såkalte BRIKS- landene (Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika). Det er ingen tvil at intensjonen om å skape et samarbeidsprogram på likeverdig basis er blitt fulgt i programmet, og at partene i begge land har hatt stort gjensidig utbytte av samarbeidet.

Programmet har også bidratt til et nært samarbeid mellom Norge og Sør-Afrika på mer overordnet politisk når det gjelder forskningen. i forbindelse med programmet, har statsrådene med ansvar for forskning i de to landene besøkt hverandre to ganger hver, og også på embetsnivå og mellom de to forskningsrådene er det igangsatt en fruktbar dialog (*policy dialogue).* Selv om befolkningen i Sør-Afrika er om lag ti ganger større enn i Norge, er det av historiske årsaker kun 10-15 % av befolkningen som har hatt full adgang til høyere utdanning og anledning til å utvikle seg til forskere, til gjengjeld på et høyt nivå. Størrelsen på forskningssektoren i de to landene er derfor temmelig lik, selv om det er store forandringer på gang. Sør-Afrika prioriterer forskning og bevilgninger til forskning meget høyt, der har Norge faktisk mye å lære.

Hovedutfordringen framover er å bevare momentet som samarbeidsprogrammet har skapt og identifisere prioriterte temaer og forskningsområder som begge land er villige til å satse økonomisk på. en del slike områder er allerede blitt foreslått, de neste par årene vil vise hvorledes en best kan sikre deltakelse fra norske og sørafrikanske forskere på disse områdene.

Nøkkeltall, 2008

Antall prosjekter: (antall totalt, herav antall nye i 2008)	*27*
Dr.gradsstipendiater: (årsverk, totalt og herav kvinner)	-
Postdoktorstipendiater: (årsverk, totalt og herav kvinner)	-

Merknad: Programmet tildeler ikke doktorgrads- eller postdokstipender, men en rekke stipendiater fra begge land deltar som medarbeidere i de enkelte prosjektene og får støtte til reiser opphold i de to landene.

Resultatindikatorer, 2008

Avlagte doktorgrader: (antall totalt, herav antall kvinner):	*1*
Vitenskapelige artikler med referee:	*28*
Vitenskapelige artikler uten referee:	*3*
Annen publisering/kommunikasjon:	*27*
Antall nye bedrifter:	*2*
Antall nye metoder/modeller/prototyper:	*2*

Viktigste aktiviteter i 2008

Forskningsfaglige:
2008 var året forskningsprosjektene for alvor kom i gang. Selv om enkelte prosjekter er videreført fra fase I, innbefatter de aller fleste nye forskere og nye samarbeidsinstitusjoner. Det har allerede kommet ut en del vitenskaplige publikasjoner, men disse er i stor grad et resultat av forskning gjennomført av de forskerne som allerede hadde fått midler i første fase av programmet. Sommeren 2008 ble det dessuten også fortatt en oppfølging av de avsluttede prosjektene fra fase I som viste at en mange av prosjektene hadde fått utgitt publikasjoner etter at de var blitt formelt avsluttet, med over 50 nye fagfellevurderte artikler i vitenskaplige tidsskrifter, slik at det totale antallet artikler i denne kategorien fra fase I er kommet opp i minst 215.

Kommunikasjons- og formidlingstiltak:
I forbindelse med årets ordinære møte i Joint Committee, som fant sted i Pretoria i september, ble det organisert et innovasjonsseminar i regi av det sørafrikanske forskningsdepartementet, Department of Science and Technology (DST). Fra norsk side deltok, i tillegg til medlemmene av JC også fem norske fageksperter, representanter fra Kunnskapsdepartementet, Norad, ambassaden og Innovasjon Norge. Tidspunktet for seminaret var valgt for å gi deltakerne anledning til å besøke den årlige kunnskapsmessen INSITE i Johannesburg.

Driftsrelaterte aktiviteter:
I følge avtalen mellom Norge og Sør-Afrika, skal det hvert år arrangeres en såkalt *Annual Meeting* der programmets resultater, regnskap og planer gjennomgås. Sekretariatet i programmet, som består av Forskningsrådet og det sørafrikanske forskningsrådet National Research Foundation (NRF), fremlegger en egen årsrapport og en årsplan for det kommende året. Sør-Afrika er der representert av Undervismingsdepartementet (DoE) og DST, mens

norske myndigheter representeres av ambassaden siden møtet alltid foregår i Sør-Afrika. Årets møte fant sted i Pretoria i februar.

Det overordnede styringsorganet i programmet er Joint Committee, bestående av tre sørafrikanere og tre nordmenn. De møtes i utgangspunktet én gang i året, annenhver gang i Sør—Afrika og Norge. Årets møte fant sted i Pretoria i september i samband med det ovennevnte innovasjonsseminaret. I tillegg ble det avholdt en telefonkonferanse i desember.

Forskningsrådets kontraktspartner i Sør-Afrika gjennomgikk en del utskiftninger av de medarbeidere som direkte er involvert i samarbeidsprogrammet. Etter en periode med underbemanning ble omsider en ny koordinator ansatt i juni. Både han og hans nærmeste overordnede, som var blitt tilsatt tidligere på året besøkte i den forbindelse Forskningsrådet i slutten av juni.

Høydepunkter og funn

I og med de fleste prosjektene i fase II av programmet først kom i gang i andre halvdel av 2007, er det for tidlig å forvente betydelige forskningsresultater allerede året etter. Noen av de prosjektene som fikk bevilgning i 2007 var imidlertid i realiteten videreføringer av prosjekter som var startet opp allerede i programmets fase I og som naturlig nok er kommet en del lengre enn de nystartede prosjektene.

Blant disse er det verdt å trekke fram ett prosjekt som har vist seg å være særlig aktuelt, nemlig SOBER (Southern Ocean Chemistry: Education and Resarch), et samarbeidsprosjekt mellom Universitetet i Bergen og CSIR (Council for Scientific and Industrial Research). Prosjektet tar utgangspunkt i klimautfordringene verden står overfor og ser på de forandringene som finner sted i antarktiske havområdene utenfor Sør-Afrika. Disse representerer en særskilt interessant arena for å forstå de konsekvensene av både naturlige fenomener og menneskeskapte inngrep har på klimaet. Prosjektet er spesielt betimelig i og med det sammenfaller med det Internasjonale Polaråret (IPY) og har inngått som en del av det globale samarbeidet i den forbindelse. Prosjektet drar nytte av norsk oseanografisk ekspertise fra Arktis og tilsvarende sørafrikansk kunnskap om antarktiske havområder og har som mer langsiktig mål å forberede en større søknad til EUs 7. rammeprogram. Prosjektet er således et ypperlig eksempel på gjensidig utnyttelse av de to lands ekspertise i hver sin ende av kloden omkring en felles problemstilling med en målsetning som er et skoleeksempel på hva forskningssamarbeids-programmet ønsker å oppnå på lengre sikt. Det inneholder også et betydelig element av opplæring av sørafrikanske forskerrekrutter fra historisk underpriviligerte samfunnsgrupper i Sør-Afrika innen et fag som hittil har vært mest forbeholdt den hvite minoriteten i landet, også i trå med programmets målsetninger. Flere forskningsartikler er allerede blitt skrevet og sendt inn til vurdering i fagtidsskrifter.